

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. X. De genere dicendi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

possunt: quæ etiam responsurum adversarium certum est, (est enim aliquando certum) pari cura refelluntur. Ad alia unum paratum afferre possumus, ut causam bene noverimus, alterum ibi sumere, ut dicentem adversarium diligenter audiamus. Licet tamen præcogitare plura, & animum ad omnes casus componere: idque est tutius *stylo*, quo facilius & omittitur *cogitatio*, & transfertur. Sed si in respondendo fuerit subito dicendum, si quæ alia ita exegerit ratio, nunquam oppressum se ac deprehensum credet orator, cui disciplina & studium & exercitatio dederit vires etiam facilitatis: quenque armatum semper, ac velut in procinctu stantem, non magis unquam in causis oratio, quam in rebus quotidianis ac domesticis sermo deficiet, nec se unquam propter hoc oneri subtrahet, modo sit causæ dicendæ tempus, nam cætera semper sciet.

C A P. X.

De genere dicendi.

10 **S**uperest ut dicam de genere orationis. Hic erat propositus à nobis in divisione prima locus tertius: nam ita promiseram, me de arte, de artifice, de opere dicturum. Cum sit autem ¹ rhetoris atque oratoris opus oratio, pluresque ejus formæ, sicut ostendam, in omnibus his & ars est & artifex: plurimum tamen invicem differunt, nec solum specie, ut *signum signo*, & *tabula tabula*, & *actio actione*, sed genere ipso, ² ut à Græcis *Tuscanicæ statuæ*, & *Asianus eloquens Attico*. Suos autem hæc operum genera quæ dico, ut auctores, sic etiam amatores habent: ³ atque ideo nondum est perfectus orator, ac nescio an ars ulla, non solum quia aliud in alio magis

Diversa dicendi genera esse docet hoc cap. utiturque ad hujus rei probationem *artificum* similitudine. sed enim optima est dicendi ratio, quæ tenuia subtiliter, *mediocria* temperate, *grandia* magnifice eloquitur. *Turneb.*
1 *Rhetoris.*] Alii, *Rhetorices.*

2 *Ut à Græcis Tuscanicæ, &c.*] *Plinius in Naturali historia* ait claros in *Hetruria* fuisse statuarios: sed tamen illi statuarii multum deferebant Græcis. *Turnebus.*

3 *Atque ideo nondum est perfectus orator.*] *Quia perfectus orator esse non potest,*

magis eminet, sed quod non una omnibus forma placuit, partim conditione vel temporum vel locorum, partim iudicio cuiusque atque proposito. Primi, quorum quidem opera non vetustatis modo gratia visenda sint, clari pictores fuisse dicuntur *Polygnotus* atque *Aglaophon*,¹ quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet, ut illa prope rudia, ac velut futuræ mox artis primordia, maximis qui post eos extiterunt, auctoribus præferantur, proprio quodam² intelligendi (ut mea fert opinio) ambitu.³ Post *Zeuxis* atque *Parrhasius* non multum ætate distantes (circa Peloponnesia ambo tempora. nam cum Parrhasio sermo Socratis apud Xenophontem invenitur) plurimum arti addiderunt.⁴ Quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinasse subtilius lineas traditur. Nam Zeuxis plus membris corporis dedit, id amplius atque augustius ratus, atque (ut existimant) *Homerum* secutus, cui validissima quæque forma etiam in fœminis placet. Ille vero ita circumscripsit omnia,⁵ ut eum *legumlatorem* vocent, quia deorum atque heroum effigies quales ab eo sunt traditæ, cæteri tanquam ita necesse sit, sequuntur. Floruit autem circa
Phi-

test, nisi excellat in omnibus dicendi generibus. itaque quum quidam sequantur hoc vel illud dicendi genus, inde factum est ut orator perfectus non fuerit. Idem.

1 *Quorum simplex color.*] Intelligit *monochromata*, id est quæ uno colore sunt depicta. vel certe ita accipere debemus *simplicem pingendi rationem*. Polygnotus Thasius fuit, porticum Athenis depinxit: cuius tempore fuit Aglaophon, ut ait Plinius. Cujus liber trigessimus quintus est legendus ad hujus loci intellectum. Idem.

2 *Intelligendi, &c.*] Intelligendi, id est iudicandi, quasi artem intelligant, id est, quomodo tumens vel cavum in plano exprimatur.

3 *Post Zeuxis.*] Plinius libro 35. describit certamen horum duorum picto-

rum, qui floruerunt eo tempore quo Lacedæmonii, qui Peloponnesum incolunt, bellum inierunt contra Athenienses. Turneb.

4 *Quorum prior luminum, &c.*] *Umbræ & lumina* efficiunt ut alia & alia videatur pictura: itaque cum *luminibus* admiscetur *umbra*, videtur in pictura aliquid eminens esse, & aliquid positum in recessu. Parrhasius autem, ut ait Plinius, ita *extremas lineas* depinxit, ut reliquos superet. Idem.

5 *Ut eum legumlatorem vocent.*] Vocabant eum, ut opinor, *νομοθέτης*, id est *legumlatorem*, quia, ut ait Plinius, *reliquit multas tabulas graphidis*, quas posteriores pictores imitabantur. eidem tribuit inventionem *symmetrix* Plinius. Idem.

r Nam

Philippum, & usque ad *successores Alexandri*, pictura præcipue, sed diversis virtutibus. ¹ Nam cura *Protogenes*, ² ratione *Pamphilus* ac *Melanthius*, facilitate *Antiphilus*, concipiendis visionibus (quas *φαντασίας* vocant) *Theon Samius*, ³ ingenio & gratia quam in se ipse maxime jactat, *Apelles* est præstantissimus. *Euphranorem* admirandum facit, quod & cæteris optimis studiis inter præcipuos, & pingendi fingendique idem mirus artifex fuit. Similis in statuis differentia. Nam duriora, ⁴ & *Thuscanicis* proxima *Calon* atque *Egesias*, jam minus rigida *Calamis*, molliora adhuc supra dictis ⁵ *Myron* fecit. ⁶ Diligentia ac decor in *Polycleto* supra cæteros, cui quam à plerisque tribuitur palma, tamen ne nihil detraheretur, deesse pondus putant. Nam ut humanæ formæ decorem addiderit supra verum, ita non explevisse deorum auctoritatem videtur. Quin ætatem quoque graviorem dicitur refugisse, nihil ausus ultra leves genas. ⁷ At quæ *Polycleto* defuerunt, *Phidia* atque *Alcameni* dantur. *Phidias* tamen diis quam hominibus efficiendis melior artifex traditur, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil nisi *Minervam Athenis*, aut *Olympium in Elide Jovem* fecisset: cujus pulchritudo adjecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur, adeo majestas operis deum æquavit. Ad ⁸ veritatem

Lysip-

¹ Nam cura *Protogenes*.] Unde *Apelles* eum vituperabat, quod non posset tollere manum de tabula. sic significabat nimiam esse ejus diligentiam. Idem.

² Ratione *Pamphilus*.] *Pamphilus* peritissimus fuit *arithmetices* & *geometriæ*, ac sine his artibus negat pictorem aliquem optimum esse posse. præceptor fuit *Melanthii* & *Apellis*. Idem.

³ Ingenio & gratia, &c.] *Plinius* ait ita judicasse de cæteris *Apellem*, ut diceret illis deesse *sententiam*, quæ à Græcis *ἄρετας* dicitur: vertit *Fabius gratima*. Idem.

⁴ Et *Thuscanicis*.] *Calon*, ut scribit *Plinius*, floruit 87. *Olympiade*. suspicor

tamen errorem esse in *Plinio*: legitur enim illico *Eglis* pro *Egesias*. Idem.

⁵ *Myron*.] Hujus *bucula* maxime laudatur: de qua multa sunt scripta in epigrammatibus Græcis. Idem.

⁶ Diligentia ac decor, &c.] *Plinius* certe, ait, à *Polycleto* consummatam fuisse artem, ab eoque eruditam fuisse *torenticen*, idem reliquit *canonem* ex quo reliqui statuarii lineamenta fingendi petebant. Idem.

⁷ At quæ *Polycleto*.] Parum convenit *Plinio* & *Fabio* in horum artificum ætate: si quidem, ut *Plinius* scribit, *Phidias* vixit ante *Polycletum*. Idem.

⁸ Ad veritatem.] Id est, verarum rerum formas expressisse.

x Hinc

Lysippum & *Praxitelem* accessisse optime affirmant. Nam *Demetrius* tanquam nimius in ea reprehenditur, & fuit similitudinis quam pulchritudinis amantior. In oratione vero si species intueri velis, totidem pene reperias ingeniorum, quot corporum formas. Sed fuere quædam genera dicendi conditione temporum horridiora, alioqui magnam jam ingenii vim præ se ferentia. ¹ Hinc sunt *Lelii*, *Africani*, *Catonnes*, *Gracchique*, quos tu licet *Polygnotos* vel *Calones* appelles. Mediam illam formam teneant *L. Crassus*, *Q. Hortensius*. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium temporum oratorum ingens proventus. Hinc vim *Cæsaris*, indolem *Cœlii*, subtilitatem *Callidii*, gravitatem *Bruti*, acumen *Sulpitii*, acerbicatem *Cassii*, diligentiam *Pollionis*, dignitatem *Messalæ*, sanctitatem *Calvi* reperiemus. In his etiam quos ipsi videmus copiam *Senecæ*, vires *Africani*, maturitatem *Afri*, jucunditatem *Crispi*, sonum *Trachalli*, elegantiam *Secundi*. At *M. Tullium*, non illum habemus *Euphranorem* circa plurium artium species præstantem, sed in omnibus quæ in quoque laudantur, eminentissimum. Quem tamen & suorum homines temporum incessere audebant ut tumidiorem, & *Asianum*, & redundantem, & in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultantem, ac pene (quod procul absit) viro molliorem. Postea vero quam triumvirali proscriptione consumptus est, passim qui oderant, qui invadebant, qui æmulabantur, ² adulescentes etiam præsentis potentia, non responsurum invaserunt. Ille tamen qui jejunos à quibusdam & aridus habetur, non aliter ab ipsis inimicis male audire, quam nimis floribus & ingenii affluentia potuit. Falsum utrunque, sed tamen illa mentiendi propior occasio. ³ Præcipue vero presserunt eum, qui videri

Attico-

¹ Hinc sunt *Lelii*, &c.] De his oratoribus vide *Fab. lib. 10. cap. primo circa finem*. Turneb.

² Adulescentes etiam præsentis potentia.] Itaque *Pollio* filius *Afinii Pollionis* li-

bro in *Ciceronem* scripsit, ac suum patrem probavit *Cicerone* eloquentiorem, quemadmodum testatur *Cæcilius Plinius* in epistolis. *Idem*.

³ Præcipue vero presserunt eum.] Tempore

Atticorum imitatores concupierant. Hæc manus quasi quibusdam sacris initiata, ut alienigenam, & virum superstitiosum, devinctumque illis legibus insequeretur. Unde nunc quoque aridi, & exucci, & exangues (hi sunt enim qui suæ imbecillitati, fanitatis appellationem, quæ est maxime contraria, obtendant) quia clariorem vim eloquentiæ velut solem ferre non possunt, umbra magni nominis delitescunt: quibus quia multa, & pluribus locis Cicero ipse respondit, tutior mihi de hoc differendi brevitatis erit. Et antiqua quidem illa divisio inter *Asianos* atque *Atticos* fuit, cum *hi* pressi & integri, contra inflati *illi* & inanes haberentur: & *in his* nihil superflueret, *illis* iudicium maxime ac modus deesset. ¹ Quod quidam, quorum & *Santra* est, hoc putant accidisse, quod paulatim sermone Græco in proximas Asiæ civitates influente, nondum satis periti loquendi, facundiam concupierint: ideoque ea quæ proprie signari poterant, circuitu cœperint enuntiare, ac deinde in eo perseverarint. Mihi autem orationis differentiam fecisse & dicentium & audientium naturæ videntur, quod *Attici* limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant. *Asiana* gens tumidior alioqui & jactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. Tertium mox, qui hæc dividebant, adjecerunt *genus Rhodium*: quod velut medium esse atque ex utroque mistum volunt. Neque enim *Attice* pressi, neque *Asiane* sunt abundantes, ut aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. ² *Æschines* enim, qui hunc exilio delegerat locum, intulit eo studia Athenarum, quæ velut

fata

pore Cic. quidam oratores *tenuis* atque *aridi* extiterunt, qui se *Atticos*, *Atticorumque imitatores* dicebant. illi *Lysiam* imitabantur, qui inter *Atticos* oratores *tenuis* est & *exilis*: & Ciceronem reprehendebant, quia copiosior erat. *Idem.*

¹ *Quod quidam.*] Ideo *copiosi* erant & *redundantes Asiani*, quia cum sermo græcus esset demum per Asiam dispersus, *Asiani* non satis tenebant linguæ

proprietas: itaque circumlocutionibus sæpenumero utebantur, quibus demum assueverunt. hanc tamen rationem non probat Fabius. *Idem.*

² *Æschines enim.*] *Æschines* in iudicio de *corona* superatus à Demosthene, *Rhodium* abiit exulatum, illicque profiteri cœpit *retoricam*, ut docet Philostratus in vita *sophistarum*. ab hoc exortum est *genus Rhodium.* *Idem.*

I Qua

fata quædam cœlo terraque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Lenti ergo quidem ac remissi, non sine pondere tamen: neque fontibus puris, neque torrentibus turbidis, sed lenibus stagnis similes habentur. Nemo igitur dubitaverit longe esse optimum *genus Atticorum*. In quo ut est aliquid inter ipsos commune, id est, iudicium acre, tersumque: ita ingeniorum plurimæ formæ. ¹ Quapropter mihi falli multum videntur, qui solos esse *Atticos* credunt tenues, & lucidos, & significantes, sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper ² manum intra pallium continententes. Nam quis erit hic *Atticus*? Sit *Lysias*, hunc enim amplectuntur amatores istius nominis modum. Non igitur jam usque ad ³ *Coccum* & *Andocidem* remitemur? Interrogare tamen velim an *Isocrates attice* dixerit. ⁴ Nihil enim tam est *Lysia* diversum. Negabunt? At ejus schola principes oratorum dedit. Quæraturn similius aliquid. *Hyperides Atticus*? Certe. At plus indulgit voluptati. Transeo plurimos, *Lycurgum*, *Aristogitona*, & his priores, *Isæum*, *Antiphontem*: quos ut homines, inter se genere similes, differentes dixeris specie. Quid ille, cujus modo fecimus mentionem, *Æschines*, nonne his latior & audentior, & excelior? Quid denique *Demosthenes*? non cunctos illos tenues & circumspectos, vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superavit? non insurgit locis? non figuris gaudet?

NON

¹ Quapropter mihi.] *Attica eloquentia*, quæ est omnium optima, tria dicendi genera complectitur, *tenue*, *mediocre*, & *grandiloquum*. his enim omnibus dicendi generibus usus est *Demosthenes*. itaque falluntur, qui *Atticos oratores tenues semper & limatos* putant. Idem.

² Manum intra pallium continententes.] Sic proverbialiter est locutus de illis qui *lenti sunt & remissi*, ac sedata utuntur oratione. nam oratores qui utuntur *conventionem*, brachium solent exercere atque vibrare. Idem.

³ *Coccum & Andocidem*.] *Andocides*

numeratur à *Plutarcho* inter decem oratores Athenienses. de *Cocco* nihil ille scribit, tantum *Suidas* ait hunc fuisse *Isocratis* discipulum, & oratorem Atheniensem, qui quasdam orationes reliquerit. Videtur autem significare, *Andocidem & Coccum* tenuiores fuisse *Lysia*. Idem.

⁴ Nihil enim tam est, &c.] *Isocrates* enim maxime comparatus est ad *delectandum*, *Lysias* ad *docendum*. itaque alter est *temperatus*, alter *tenuis*: alterius oratio *diligens*, alterius *negligenti* similis. Idem.

LII

I Non

non translationibus nitet? non oratione ficta dat carentibus vocem? ¹ non illud jusjurandum per cæsos in *Marathone* ac *Salamine* propugnatores reipublicæ, satis manifesto docet præceptorem ejus *Platonem* fuisse? Quem ipsum num *Asianum* appellabimus, plerunque instinctis divino spiritu vatibus comparandum? Quid *Periclea*? similemne credimus *Lyfiacæ* gracilitati, ² quem fulminibus & cœlesti fragori comparant Comici, dum illi conviciantur? Quid est igitur cur in iis demum qui tenui venula per calculos fluunt, *Atticum* saporem putent? ³ ibi demum *thymum redolere dicam*? ⁴ Quos ego existimo, si quod in his finibus uberius invenerint solum, fertilioremve segetem, negaturos *Atticum* esse, quod plus quam acceperit feminis reddat, quia hanc ejus terræ fidem *Menander* eludit. Itaque si quis nunc ad eas *Demosthenis* virtutes, quas ille summus orator habuit, tamen quæ defuisse ei, sive ipsius natura, sive lege civitatis videntur, adjecerit, ut affectus concitatus moveat, audiam dicentem, non fecit hoc *Demosthenes*? & si quid exierit numeris aptius, fortasse non possit? sed tamen si quid exierit, non erit *Atticum*? Melius de hoc nomine sentiant credantque ⁵ *Attice dicere esse optime dicere*. ⁶ Atque in hac tamen opinione

¹ Non illud jusjurandum.] *Demosthenes* in oratione de *corona*, ut avertat invidiam cladis apud *Chæroneam* acceptæ, jurat per eos, qui ceciderunt in *Marathonis campis* adversus copias *Darii*, & eos qui ceciderunt in *Salaminio feto* adversus *Perses*. atque illic de gloria disputat, cui posthabenda mors est & clades: atque ita locum philosophicum tractat. Porro *Demosthenes* in epistolis scribit se auditorem *Platonis* fuisse. *Idem*.

² Quem fulminibus &c.] *Aristophanes* sic de *Pericle* scripsit, *Fulgebat, tonabat, permiscebat Graciam*. *Idem*.

³ Ibi demum thymum redolere.] Hoc dictum est hac de causa, quia in *Hymetto monte Atticæ*, copia est præstantissimi *thymi*: atque hac de causa probatur

mel Atticum à *Dioscoride* & *Plinio*. *Idem*.

⁴ Quos ego existimo.] *Thucydides* lib. primo de bello *Peloponnesiaco* ait in *Attica* solum esse tenue, nec satis fertile. Itaque à solo ad ingenia & oratores metaphoram transtulit: ut quemadmodum solum illic est tenue, sic duntaxat sunt oratores tenues. *Idem*.

⁵ Attice dicere, &c.] *Leges civitatis*, qua orator vetabatur epilogo uti, ne affectus moveret.

⁶ Atque in hac tamen.] *Attica eloquentia* maxime spectatur in *elocutione*, quam *Græci* imitari possunt, *Latini* non possunt. ergo *Græci* qui tenuiter dicere purant esse *Atticum*, magis excusari possunt quam *Latini*, quia *Latini* illi *Attici* non possunt imitari *elocutionem græcam*.

opinionem perseverantes Græcos magis tulerim. *Latina* mihi *facundia*, ut inventionem, dispositionem, consilio, cæteris hujus generis artibus similis Græcæ ac prorsus discipula ejus videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum. Nanque est ipsis statim sonus durior, quando & jucundissimas ex Græcis literas non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nullæ apud eos dulcius spirant: quas mutuari solemus, quoties illorum nominibus utimur. ¹ Quod cum contingit, nescio quomodo velut hilarior protinus renidet oratio, ut in *Zephyris* & *Zopyris*, quæ si nostris literis scribantur, surdum ² quiddam & barbarum efficiunt, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret. Nam illa quæ sexta est nostrarum, pene non humana voce, vel omnino non voce potius, inter discrimina dentium efflanda est: quæ etiam cum vocalem proximam accipit, quassa quodam modo, utique ³ quoties aliquam consonantium frangit, ut in hoc ipso frangit, multo sit horridior. ⁴ *Æolica* quoque literæ, qua *servum cervumque* dicimus, etiam si forma à nobis repudiata est, vis tamen nos ipsa persequitur. Duras & illa syllabas facit, quæ ad jungendas demum subjectas sibi vocales est utilis, alias supervacua, ut *equos* ac *equum* scribimus, cum ipsæ etiam hæ vocales duæ efficiant sonum, ⁵ qualis apud Græcos nullus est, ideoque scribi illorum literis non potest. ⁶ Quid quod pleraque nos illa quasi mugiente litera cludi-

cam, de cuius elegancia est dicturus Fabius. *Turneb.*

¹ *Quod cum contingit.* Eras. in lib. de recta pronuntiatione ait *upsilon* sonare ut *u gallicum*, medio nimirum sono inter *i* & *u*, vulgo autem perperam pronuntiat. *Idem.*

² *Quiddam.* Dan. *Quendam.*

³ *Quoties aliquam conson. frangit.* Fab. cap. 6. lib. primi ait *vocales* sæpenu-mero coire, *consonantes* nunquam, nisi altera alteram frangat, quo videtur nunc alludere. *Idem.*

⁴ *Æolicæ quoque literæ.* Claudius Cæsar imperator adjecerat *digamma Æolicum*, quod tamen postea (ut meminit Priscianus) est repudiatum. *Idem.*

⁵ *Qualis apud Græcos.* Nam *Græci*, hunc sonum solent mutare in *ou*: quæ de re pulcherrime disserit Plutarchus in libello de *recta pronuntiatione*. nonnunquam quoque in *upsilon*. *Idem.*

⁶ *Quid, quod.* Apud *Græcos* nullum verbum terminatur in *m*, apud *Latinos* plurima: contra apud *Græcos* multæ dictiones terminantur in *n*, apud *Latinos*

cludimus M, qua nullum Græcæ verbum cadit? At illi jucundam, & in fine præcipue quasi tinnientem, illius loco ponunt, quæ est apud nos rarissima in clausulis. Quid quod syllabæ nostræ in B literam, & D innituntur? adeo aspere, ut plerique non antiquissimorum quidem, sed tamen veterum, mollire tentaverint, non solum *aversa* pro *abversis* dicendo, sed & in præpositione B literæ absonam & ipsam S subjiendo. Sed accentus quoque cum rigore quodam, tum similitudine ipsa minus suaves habemus, quia ¹ultima syllaba nec acuta unquam excitatur, nec flexa circumducitur, sed in gravem, vel duas graves cadit semper. Itaque tanto est sermo Græcus Latino jucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse voluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit transferre, aut circumire: etiam in iis quæ denominata sunt, summa paupertas in eadem nos frequentissime revolvit: at illis non verborum modo, sed linguarum etiam inter se differentium copia est. Quare qui à Latinis exiget illam gratiam sermonis *Attici*, det mihi in eloquendo eandem jucunditatem, & parem copiam. ² Quod si negatum est, sententias aptabimus iis vocibus quas habemus, nec rerum nimiam tenuitatem, ut non dicam pinguioribus, fortioribus certe verbis miscebimus, ne virtus utraque pereat ipsa confusione. Nam quo minus adjuvat sermo, rerum inventionem pugnandum est. *Sensus sublimes variique eruantur. Permovendi omnes affectus erunt, oratio translationum nitore illuminanda.* ³ Non possumus esse tam graciles? *simus fortiores. Subtilitate vincimur? valeamus pondere.*

Pro-

pauca, quum illa litera sit dura, hæc suavissima. *Idem.*

¹ *Ultima, &c.] Dan. nobis nulla dictio.*

² *Quod si negatum est.] Quoniam à Græcis vincimur elocutione, recurrendum est ad inventionem, qua poterimus eos aut superare aut certe æquare. quam si versabimur in tenui genere, inventio illa nec sublimior esse debet,*

nec verba pinguiora, sed aliquanto fortiora quam dictiones Atticorum. nam *Atticorum gracilitatem* non possumus imitari. *Idem.*

³ *Non possumus esse, &c.] Superant nos Græci tenui stylo: superare illos poterimus in grandiloquo, quoniam affectibus non perinde utuntur, nec translationibus, propter copiam linguæ. *Idem.**

¹ *Ingenia*

Proprietas penes illos est certior? *copia vincamus.* ¹ Ingenia Græcorum etiam minora suos portus habent, nos plerunque majoribus velis movemur: validior spiritus nostros sinus tendat. Non tamen alto semper feremur: nam & litora interim sequenda sunt. Illi facilis per quælibet vada accessus, ego aliquid non multo tamen altius, in quo mea cymba non concidat, inveniam. Neque enim si tenuiora hæc ac pressiora Græci melius, in eoque vincimur solo, ² & ideo in comædiis non contendimus, prorsus tamen ³ omit-tenda pars hæc orationis, sed exigenda ut optime possumus: possumus autem rerum & modo & iudicio esse similes: verborum gratia, quam in ipsis non habemus, extrinsecus condienda est. An non in privatis & acutus, & non asper & non indistinctus & non supra modum elatus M. Tullius? non in M. Callidio insignis hæc virtus? non Scipio, Lælius, Cato in eloquendo velut Attici Romanorum fuerunt? *Cui porro non satis est, quo nihil esse melius potest?* ⁴ Ad hoc quidam nullam esse naturalem putant eloquentiam, nisi quæ sit quotidiano sermone simillima, quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis loquamur, contenti promere animi voluntatem, nihilque accersiti & elaborati requirentes: quicquid huc sit adjectum id esse affectationis, & ambitiosæ in loquendo jactantiæ, remotum à veritate, fictumque ipsorum gratia verborum, quibus solum à natura sit officium attributum, servire sensibus: sicut athletarum corpora etiam si validiora fiant exercitatione, ⁵ & lege quadam ciborum,

non

¹ *Ingenia Græcorum etiam, &c.*] Significat nos non posse descendere in tantam subtilitatem, sed id tamen esse compensandum aliqua amplitudine, ita tamen ut videamur esse *tenuis*, quam non ita ut Græci. Idem.

² *Et ideo in comædiis.*] Fabius docet lib. 10. Latinos in comædia maxime claudicare, quia non possunt imitari gratiam sermonis Attici. Idem.

³ *Tamen, &c.*] Dan. nobis.

⁴ *Ad hoc quidam.*] Alios Fabius re-

prehendit, qui optimam putant eloquentiam esse, in qua *pure* ponimus animi nostri sensa, ut nihil interim addamus quod vel delectet vel moveat, nullam denique adhibeamus gratiam orationis præter communem loquendi formulam. Turneb.

⁵ *Et lege quadam ciborum.*] Nam *athletæ* vescuntur pane coliphio dicto: præterea vescuntur (ut inquit Galenus) carne porcina, quæ multum alimenti præstat. Idem.

non tamen esse naturalia, atque ab illa specie quæ sit concessa hominibus abhorrere. Quid enim, inquiunt, attinet circuitu res ostendere, & translationibus, id est, aut pluribus aut alienis verbis, cum sua cuique sint assignata nomina? Denique antiquissimum quenque maxime secundum naturam dixisse contendunt, mox poetis similiores extitisse, etiam si parcius, simili tamen ratione falsa & impropria virtutes ducentes. Qua in disputatione non nihil veri est, ideoque non tam procul, quam sit à quibusdam, recedendum à propriis atque communibus. Si quis tamen (ut in illo loco dixi compositionis) ad necessaria, quibus nihil minus est, aliquid melius adjecerit, non erit hac calumnia reprehendendus. Nam mihi aliam quandam videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio: cui si res indicare modo satis esset, nihil ultra verborum proprietatem elaboraret, sed cum debeat delectare, movere, in plurimas animum audientis species impellere, utetur iis quoque adjectivis, quæ ab eadem sunt nobis concessa natura. ¹ Nam & lacertos exercitatione constringere, & augere vires, & colorem trahere, naturale est: ideoque in omnibus gentibus alius alio facundior habetur, & eloquendo dulcis magis. Quod si non eveniret, omnes pares essent, & idem omnes deceret. At loquuntur, & servant *personarum* discrimen: ita quo quisque plus efficit dicendo, hoc magis secundum naturæ eloquentiam dicit. Quapropter ne illis quidem nimium repugno, qui dandum putant non nihil esse temporibus atque auribus nitidius aliquid atque affectatius postulantis. Itaque non solum ad priores Catonem Gracchosque, sed ne ad hos quidem oratorem alligandum puto. Atque id fecisse M. Tullium video, ut cum omnia utilitati tum partem quandam delectationi daret, cum & ipsam

¹ Nam & lacertos.] Quemadmodum athletica exercitatio improbat, sed non tamen improbat *palæstra*, si ea utaris ad robur: ita in elocutione si semper re-

cedas à propriis & communibus, pecces, non tamen si quid præter sermonem vulgarem elaboraveris. *Idem.*

¹ Ad

ipsam se rem agere diceret (agebat autem maxime) litigatoris. Nam hoc ipso proderat, quod placebat. ¹ Ad cuius voluptates nihil equidem quod addi possit invenio, nisi ut sensus non quidem dicamus plures. Neque enim fieri potest salva tractatione causæ & dicendi auctoritate, si crebra hæc lumina & continua fuerint, ut non invicem offecerint. ² Sed me hæcenus cedentem nemo insequatur ultra, do tempori, ne crassa toga sit, non serica: ne intonsum caput, non in gradus atque annulos totum comptum: cum in eo qui se non ad luxuriam ac libidinem referat, eadem *speciosiora* quoque sint, *quæ honestiora*. ³ Cæterum hoc quod vulgo *sententias* vocamus (veteribus præcipueque Græcis in usu non fuit, apud Ciceronem invenio) dum rem contineant & copia non redundant, & ad victoriam spectent, quis utile neget? Feriunt animum, & uno ictu frequenter impellunt, & ipsa brevitate magis hærent, & dictione persuadent. Ac sunt qui hæc excitiora lumina etiamsi dicere permittant, à componendis tamen orationibus excludenda arbitrentur. ⁴ Quocirca mihi ne hic quidem locus intactus est omittendus, quod plures eruditorum aliam esse dicendi rationem, aliam scribendi putaverunt: ideoque in agendo clarissimos quosdam, nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse, ut *Periclem* & *Demadem*: rursus alios ad componendum optimos, actionibus idoneos non fuisse, ut *Isocratem*:
 præ-

¹ *Ad cuius voluptates.*] Nullus potest magis delectare, quam Cic. quanquam hoc tempore, inquit Fabius, pluribus utuntur sententiarum ornamentis. quod non fit commode, quia invicem obstant illustres istæ sententiæ crebræ & verborum ornamenta. *Idem.*

² *Sed me hæcenus.*] Fabius significat propter sui temporis conditionem majoribus utendum esse ornamentis, quam tempore Ciceronis, ita tamen ut ornamenta illa nullo modo lasciva & effeminata videantur. *Idem.*

³ *Cæterum hoc.*] *Sententias hoc loco*

Fab. appellat *splendidiora orationis lumina*, præcipue in clausulis posita, quemadmodum ipse testatur lib. 8. Erat autem tempore Fabii nimius earum usus. *Idem.*

⁴ *Quocirca mihi.*] Fabius eos redarguit, qui dicunt aliter esse scribendum quam dicendum, quia cum dicimus, sequimur auditorum iudicium: auditores autem sæpenumero sunt imperiti. quum autem scribimus, dictionem comparamus ad iudicium doctorum. Fabius vero eodem modo & scribendum & dicendum putat. *Idem.*

præterea in agendo plus impetus posse plerunque, & petitas vel paulo licentius voluptates. Commovendos enim esse, docendosque animos imperitorum. At quod libris dedicatur, & in exemplum editur, tersum ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportere: quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices. ¹ Quin illi subtiles, ut similes ac multi persuaserunt magistri, *ἡδαιγμοῦ* dicendo, *ἐπιβουλή* scribendo esse ² alius tradiderunt. Mihi unum atque idem videtur *bene dicere*, ac *bene scribere*: neque aliud esse oratio scripta, quam monumentum actionis habitæ. ³ Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes dico, non vitia. Nam imperitis placere aliquando quæ vitiosa sunt scio. Quo different igitur? Quod si mihi des consilium iudicum sapientum, perquam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modo, sed etiam ejus qui est strictior multo, Demosthenis. Neque enim affectus omnino movendiserunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam proœmia supervacua esse apud tales, Aristoteles existimet. non enim trahentur his illi sapientes. proprie & significanter rem indicare, probatione colligere, satis est. ⁴ Cum vero iudex detur aut populus, aut ex populo, laturique sententiam indocti sapius, atque interim rustici: omnia quæ ad obtinendum quod intendimus, prodesse credemus, adhibenda sunt, eaque etiam cum dicemus,

pro-

¹ *Quin illi subtiles, &c.*] *ἡδαιγμοῦ*, cum sit singulare, maxime solet movere animos imperitorum. itaque quidam *subtiles* ajunt esse utilissimum cum oratio habetur. At vero *ἐπιβουλή* argutam habet conclusionem à *repugnantibus* vel à *consequentibus*, nec satis intelligitur ab *imperitis*, sed à *peritis* deprehenditur. itaque ajunt aptius esse *scribendo* quam *dicendo*. Idem.

² *Alius.*] Dan. *Aptius*.

³ *Itaque nullas.*] In oratione scripta debent esse virtutes omnes, quin etiam vitia nonnulla, quia quum haberetur ora-

tio, sese accommodavit ad captum iudicum orator, ut eorum animos tractaret: itaque quædam dixit, quæ non dixisset apud doctos. *Turneb.*

⁴ *Cum vero iudex.*] Significat differentiam petendam esse ab *auditore*, quia aliter est dicendum apud *doctum*, aliter apud *indoctum*. Erant autem apud Romanos *tribus urbana* & *tribus rustica*: itaque ex *tribus rusticis* nonnunquam legebantur iudices, & mittebantur in *decurias*, ut meminit Fabius alio in loco. *Idem.*

¹ *Quod*

promenda, & cum scribemus ut doceamus quomodo dici oporteat. An *Demosthenem* malle sic egisse ut scripsit, aut *Ciceronem*? aut eos præstantissimos oratores alio quam scriptis cognoscimus? Melius egerunt igitur, an pejus? nam si pejus, sic potius oportuit dici ut scripserunt: si melius, sic oportuit scribi ut dixerunt. Quid ergo? *Semper sic aget orator ut scribit? Si licebit, semper.*¹ quod si impediatur brevitatem tempora à iudice data, multum ex eo quod potuit dici, recidetur: editio habebit omnia.² Quæ autem secundum naturam iudicantium dicta sunt, non ita posteris tradentur, ne videantur propositi fuisse, non temporis. Nam id quoque plurimum refert, quo modo iudex audire velit: atque ei vultus sæpe ipse rectus est dicentis, ut Cicero præcipit. Ideoque instandum iis quæ placere intellexeris, resiliendum ab iis quæ non recipientur. Sermo ipse qui facile iudicem doceat, optandus. Nec id mirum sit, cum etiam testium personis aliqua mutantur. Prudenter enim, qui *cum interrogasset rusticum testem an Amphiona nosset? negante eo detraxit aspirationem, brevavitque secundam ejus nominis syllabam, & ille eum sic optime norat.* Hujusmodi casus efficiunt ut aliquando dicatur aliter quam scribitur, cum dicere quomodo scribendum est, non licet.³ Altera est divisio, quæ in tres partes & ipsa discedit, qua discerni posse etiam recte dicendi genera inter se videntur. Nanque unum *subtile*, quod *ισχυδον* vocant. Alterum *grande* atque *robustum*, quod constituunt *αδρηνον*. Tertium alii *medium* ex duobus: alii *floridum*, nanque id *αδρηνον* appellant, addiderunt, quorum tamen ea fere ratio est, ut primum docendi,

secun-

¹ *Quod, &c.*] A iudice dabatur oratoribus certum spatium agenda causa. itaque interdum una, interdum duæ, interdum plures *clepsydra* dabantur. Ergo si propter angustias temporis copiose causam tractare non potuerit orator, quum orationem tamen scribet, *copiosus* erit, ac nihil omittet. *Idem.*

² *Quæ autem secundum nat.*] Interdum iudices ita sunt imperiti, ut sæpe numero sit inepte loquendum, quo res

ab illis intelligatur. illa tamen vitia non erunt in oratione ponenda, quum scribetur. *Idem.*

³ *Altera est divisio.*] Superior divisio petita est à *nationibus*, quæ certum habebant dicendi characterem: hæc à *qualitatibus orationis*: ac certe magis Ciceroni probatur quam superior. Macrobius tamen quatuor dicendi genera constituit, *copiosum, breve, siccum, floridum.* *Idem.*

secundum movendi, tertium illud utroque nomine, delectandi, sive aliud interconciliandi præstare videtur officium. In docendo autem *acumen*, in interconciliando *lenitas*, in movendo *gravitas* videatur. ¹ Itaque illo subtili præcipue ratio narrandi probandique consistit: sed quod etiam detractis cæteris virtutibus, suo genere plenum fit. Medius hic modus, & translationibus crebrior, & figuris erit jucundior, egressionibus amœnus, compositione aptus, sententiis dulcis, lenior tamen, ut amnis lucidus quidam, & virentibus utrinque sylvis inumbratus. At ille qui saxa devolvat, & pontem indignetur, & ripas sibi faciat, multus & torrens judicem vel nitentem contra, feret cogetque ire qua rapit. Hic orator & defunctos excitabit, ut *Appium Cæcum*: apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemque (ut apud *Ciceronem* in oratione *contra Catilinam* in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget: *Quæ Charybdis tam vorax?* & *Oceanus medius fidius ipse*. Nota sunt enim jam studiosis hæc lumina. Hic deos ipsos in congressum prope suum sermonemque deducet, *Vos enim Albani tumuli atque luci: vos, inquam, Albanorum obruta ara, sacrorum populi Romani sociæ & æquales*. Hic iram, hic misericordiam inspirabit, hic dicet, *Te vidit, & flevit, & appellavit*, & per omnes affectus tractatur. Hinc itaque illuc sequetur, *nec doceri desiderabit*. Quare si ex tribus his generibus necessario sit eligendum unum, quis dubitet hoc præferre omnibus, & validissimum alioqui, & maximis quibusque causis accommodatissimum? ² Nam & *Homerus brevem* quidem cum animi jucunditate, & *propriam*, (id enim est non errare verbis) & ca-

rentem

¹ Itaque illo.] Superior divisio duntaxat complectitur *simplicia dicendi genera*. nam interdum miscentur, ac in quibusdam orationibus omnia ista dicendi genera deprehendas, ut forte in exordio sit *mediocre genus*, in narratione *tenue*, in conclusione & amplificationi-

bus *grandiloquum*. Deinceps autem *Fabius* describit dicendi genera. *Idem*.

² Nam & *Homerus*.] *Homerus* in *Iliade* ista tria dicendi genera posuit. nam *Menelao*, qui *Lacedæmonius* erat, tribuit *subtile genus*: *Nestori mediocre*, *Ulyssi amplissimum*, cui plus tribuit quam cæteris. *Idem*.

rentem supervacuis *eloquentiam* Menelao dedit, quæ sunt virtutes generis illius primi. *Et ex ore Nestoris dixit dulciorem melle profluere sermonem*: qua certe delectatione nihil fingi majus potest. Sed summam aggressus, ut in Ulyssæ, facundiam, magnitudinem illi junxit: *cui orationem nivibus hybernis copia verborum atque impetu parem tribuit*. Cum hoc igitur nemo mortalium contendet: hunc ut deum homines intuebuntur. Hanc vim & celeritatem in *Pericle* miratur *Eupolis*, hanc fulminibus *Aristophanes* comparat: hæc est vera dicendi facultas. ¹ Sed neque his tribus quasi formis inclusa eloquentia est. Nam ut inter gracile validumque tertium aliquid constitutum est: ita horum intervalla sunt. Atque inter hæc ipsa mistum quiddam ex duobus medium est eorum. ² Nam & subtili plenius aliquid atque subtilius, & vehementi remissius atque vehementius invenitur: ut illud lene aut ascendit ad fortiora: aut ad tenuiora summittitur: ac sic prope innumerabiles species reperiuntur, quæ utique aliquo momento inter se differant, sicut quatuor generaliter ventos à totidem mundi cardinibus accepimus flare, cum interim plurimi medii eorum, varietate regionum ac fluminum proprie deprehendantur. Eademque musicis ratio est, qui cum in cithara quinque constituerunt sonos, plurima deinde varietate complent spatia illa nervorum, atque iis quos interposuerunt, inserunt alios, ut pauci illi transitus multos gradus habeant. ³ Plures igitur etiam eloquentiæ facies, sed stultissimum quærere ad quam re-

cturus

¹ Sed neque his tribus.] Fabius ait non solum tres esse dicendi *characteres*, verum etiam in singulis illis *characteribus* esse varietatem. itaque quidam *character* gravissimus est, quidam *gravis*, quidam minus *gravis*: & tamen hæ tres differentiæ continentur solo *charactere gravitatis*, significat igitur in singulis generibus alias differentias esse secundum *magis* & *minus*. Idem.

² Nam & subtili.] Ex orationibus *subtilibus* quædam sunt *simpliciter* *subti-*

les, quædam illis *subtiliores*, quædam paulo *pleniores*. Idem.

³ Plures igitur.] Orator uno certo dicendi genere contentus esse non debet, sed profecto omnibus utetur prout flagitabit causa, atque interdum erit *renuus*, interdum *temperatus*, interdum *sublimis*, neque id sequetur solum in causarum diversitate, sed etiam in varietate partium. itaque interdum alio utetur stylo in *exordio*, alio in *narratione*, alio in *confirmatione*, & sic de aliis. Idem.

¹ Fallan-

cturus se sit orator: cum omnis species, quæ modo recta est, habeat usum, atque id ipsum omne sit oratoris, quod vulgo *genus dicendi* vocant. Utetur enim, ut res exiget, omnibus, nec pro causa modo, sed & pro partibus causæ. Nam ut non eodem modo pro reo capitis, & in certamine hæreditatis, & de interdictis ac sponsonibus, & de certa re credita dicet, sententiarum in senatu, & concionum, & privatorum consiliorum servabit discrimina, vitam ex differentia *personarum, locorum, temporumque* mutabit: ita in eadem oratione aliter conciliabit, non ex eisdem partibus iram & misericordiam petet: alias ad docendum, alias ad movendum adhibebit artes. Non unus color *proæmii, narrationis, argumentorum, egressionis, perorationis*, servabitur. Dicet idem graviter, severe, acriter, vehementer, concitate, copiose, amare, comiter, remisse, subtiliter, blande, leniter, dulciter, breviter, urbane, non ubique simul, sed ubicunque par sit: sic fiet tum id propter quod maxime repertus est usus orationis, ut dicat & utiliter, & ad efficiendum quod intendit, potenter: tum laudem quoque nec doctorum modo, sed etiam vulgi consequetur. Falluntur enim plurimum, qui vitiosum & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentia resultat aut puerilibus sententiolis lascivit, aut immodico tumore turgescit, aut inanibus locis bacchatur, aut casuris, si leviter excutiantur, flosculis nitet, aut præcipitia pro sublimibus habet, aut specie libertatis insanit: magis existimant populare atque plausibile. Quod quidem placere multis nec inficior, nec miror. Est enim jucundioris ac favorabilis qualiscunque eloquentiæ, & ducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora atque aggerem circuli: quo minus mirum

¶ *Falluntur enim.*] Supra de optimo characterē egit, nunc corruptum dicendi genus damnat & quemadmodum tres sunt præcipui characteres, ita tria sunt dicendi genera vitiosa, *tumidum* pro sub-

limi, *lascivum* pro mediocri, *nimis humile* pro tenui. Fabius tamen duorum meminit potissimum, quia ejus seculo erant frequentissima. *Idem.*

¶ *U*

mirum est quod nulli non agentium parata vulgi corona est. Ubi vero quid exquisitius dictum accidit auribus imperitorum, qualecunque id, quod modo se ipsi posse desperent, habet admirationem, neque immerito: nam ne illud quidem facile est. Sed evanescent hæc atque emoriuntur comparatione meliorum: ¹ *ut lana tincta fuco citra purpuram placeat*: at si contuleris etiam lacernæ, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait. Si vero iudicium his corruptis acrius adhibeas, ut buccinis purpuram: jam illud quod fefellerat, exuat mentitum colorem, & quadam vix enarrabili foeditate pallefcit. Luceat igitur hæc citra solem, ut quædam ² *exigua animalia igniculi videntur in tenebris*. Denique mala multi probant, nemo improbat bona. Neque vero omnia ista de quibus locuti sumus, orator optime tantum, sed etiam facillime faciet. Neque enim vis summa dicendi est admiratione digna, si infelix usque ad ultimum sollicitudo persequitur, ac oratorem macerat & coquit, ægre verba verentem, & perpendendis coagmentandisque eis intabescentem. Nitidus ille, & sublimis, & locuples, circumfluentibus undique eloquentiæ copiis imperat. Desinit enim in adversa niti, qui pervenit in summum. Scendenti circa ima labor est: cæterum quantum processeris, mollietur dives & lætius solum: Et si hæc quoque jam lævius suprema perseverantibus studiis evaserit, inde fructus illaborati offerunt sese, & omnia sponte proveniunt: quæ tamen quotidie nisi decerpantur, arefcunt. ³ Sed & copia habet modum, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est: & nitor ille cultum virilem, & inventio iudicium. Sic erunt *magna*, non nimia:

¹ *Ut lana tincta fuco.*] Fucus (ut ait Servius) herba est ex qua vestes tinguntur. Est & herba quæ appellatur fucus marinus apud Dioscoridem. Buccinum vocat quoddam genus conchæ, ex quo tingitur color similis purpuræ, sed dilutior & pallidior. *Idem.*

² *Exigua animalia.*] Illi sunt vermi-

culi qui lampyrides dicuntur & nitidule, atque adeo pyrolampides, qui in tenebris reddunt ignis colorem. *Idem.*

³ *Sed & copia.*] Orator habere debet paratam copiam, ut quandoeunque opus fuerit, his omnibus dicendi generibus commode possit uti, ita ut nec ad hærescat, nec labore. *Idem.*

nimia: ¹ *sublimia*, non abrupta: *fortia*, non temeraria: *severa*, non tristia: *gravia*, non tarda: *leta*, non luxuriosa: *jucunda*, non dissoluta: *plena*, non tumida. Similis in cæteris ratio est. Tutissima fere per medium via, quia utriusque ultimum vitium est.

¹ *Sublimia, non abrupta.*] Metaphora est ducta ab iis qui conscendunt montem aliquem. nam in arduum & adversum nitantur. *Idem.*

C A P. XI.

Quæ post finem studia.

II **H**IS dicendi virtutibus usus orator in judiciis, consiliis, concionibus, senatu, in omni denique officio boni civis, finem quoque dignum & optimo viro, & opere sanctissimo faciet: non quia prodesse unquam satis sit, & illa mente atque illa facultate prædito non conveniat operis pulcherrimi quam longissimum tempus, sed quia decet hoc quoque prospicere, ne quid pejus quam fecerit, faciat. Neque enim scientia modo constat orator, quæ augetur annis, sed voce, laterum firmitate: quibus fractis aut imminutis ætate seu valetudine, cavendum est ne quid in oratore summo desideretur, ne intersit fatigatus, ne quæ dicet, parum audiri sentiat, ne se queratur ¹ priorem. Vidi ego longe omnium quos mihi cognoscere contigit, summum oratorem, *Domitium Afrum* ² valde senem, quotidie aliquid ex ea quam meruerat auctoritate perdentem, cum agente illo, quem principem fuisse quondam fori non erat dubium, alii (quod indignum videbatur) riderent, alii erubescerent: quæ occasio illis fuit dicendi, malle eum deficere quam desinere. Neque erant illa qualiacunque mala, sed minora. Quare

ORATOR optimus antequam perveniat ad extremam senectutem, cessare debet à causis agendis: neque tamen erit otiosus, sed vel docebit *rhetoricam*, vel *jus civile*, vel *historiam* scribet. *Turneb.*

¹ *Priorem.*] Leg. *pejorem*. Vide quæ præcedunt. *Passerat. Dan. querantur perire.*

² *Valde senem, quotidie, &c.*] Horatii præceptum: *Solve senescentem mature sanus equum ne peccet ad extremum ridendus & illa ducat.*

¹ *Aut*